

YARATICI ENDÜSTRİLER EKOSİSTEMİ İÇERİSİNDE ANKARA: SORUNLAR, OLANAKLAR VE POTANSİYELLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ANKARA IN THE CREATIVE INDUSTRIES ECOSYSTEM: AN ASSESTMENT ON THE PROBLEMS, POSSIBILITIES AND POTENTIALS

Ahmet Serhat KAYMAS

Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi,
Hacettepe Ankara Sanayi Odası 1. Bölge Meslek Yüksekokulu
ahmetserhat.kaymas@windowslive.com

10.33537/sobild.2019.10.2.10

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 08-03-2019
Kabul edildiği tarih: 11-06-2019
Yayınlanma tarihi: 30.06.2019

Article Info

Date submitted: 08-03-2019
Date accepted: 11-06-2019
Date published: 30.06.2019

Anahtar sözcükler

Ankara, Yaratıcı Ekosistem, Kültür Endüstrileri, Yaratıcı Kentler, Bilgi Toplumu.

Keywords

Ankara, Creative Ecosystem, Cultural Industries, Creative Cities, Knowledge Society.

Öz

Bu çalışma, isminde de yer aldığı üzere, yaratıcı ekosistem içerisinde Ankara üzerine, bir sorunlar, potansiyeller ve olanaklar alanı olarak, tartışma açmayı amaçlamıştır. Yaratıcı kültür endüstrilerinin; ülkelerin yeni refah ve istihdam kaynakları olarak, hem egemen siyasa gündeminde hem de akademik tartışmaların odağında genişleyen bir yer edinmesine rağmen, böylesi bir ilginin yaratıcı ekosistemin üzerinde yükseldiği uzamlar, kentler, söz konusu olduğunda oldukça sınırlı olduğu söylenmelidir. Bu açıdan, Ankara'nın yaratıcı ekosistem içerisinde değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmanın, alan yazını içerisinde de erken dönemli bir çalışma olarak değerlendirilmesi gerekir. Çalışma içerisinde Ankara özelinde gerçekleştirilmesi amaçlanan okuma deneyimine, Ankara'nın yaratıcı ekosistem içerisindeki sorunları, olanakları ve potansiyellerine dair betimleyici bir çerçevenin refakat etmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışma; üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk iki bölüm içerisinde kültür ve yaratıcı endüstriler ile yaratıcı kent ilişkisi küresel düzeydeki örnekleri içerisinde değerlendirilirken, çalışmanın üçüncü bölümü Ankara özelinde yoğunlaşmıştır. Ankara'nın yaratıcı bir kente dönüşüm sürecini eş zamanlı olarak bir sorunlar, olanaklar ve kentin potansiyeli üzerinden değerlendiren üçüncü bölümün ardından çalışmanın sonuç kısmında, Ankara için alternatif bir kültür politikası önerilmektedir.

Abstract

This study, as its mentioned in its title, has aimed to open a discussion on Ankara as a realm of "problems", "possibilities" and "potentials" in the creative ecosystem. While creative industries have been fascinating a thoughtful attention as a new welfare and employment sources from policy makers and researchers since the late 1990s, it should be said that, the discussions about the transformations of cities into the creative cities have attracted only a few attentions from researchers. From this point; the present article, which is evaluates Ankara in the creative ecosystem, should be considered as a one of the early research in the current literature. In this study, the capital city of Turkey has evaluated in the creative ecosystem. The present study has been divided into three chapters. The first and the second chapters have evaluated reciprocal relations between cultural and creative ecosystem and the creative cities nexus within the global creative city and their transformation into the creative cities. The third chapter has deal directly with Ankara's potential, problems and opportunities in the cultural and creative ecosystem. At the end of the article, the present study offers some alternative cultural policy for Ankara.

1. Giriş

Bu çalışma; kapitalizmin oldukça yakın bir tarihi içerisinde “yeniden keşfedilen”, bununla birlikte ilerleyen kısımlar boyunca ayrıntılı olarak tartışılacağı üzere, kendi içerisinde bir uyumdan daha çok bir kırılmaya tanıklık eden “yaratıcı kültür endüstrileri” ekosistemini, bir mikro deneyim alanı, Ankara, içerisinde bakarak okumayı amaçlamıştır.

Yaratıcı kültür endüstrileri; “yaratıcı ekonomi” ve “yaratıcı sınıf” gibi bir dizi bileşeni üzerinden gündelik yaşam pratiklerinde edindiği yeri gittikçe genişletirken, bir yandan da kentlerin yeniden düşünülmesine dair oldukça anlamlı bir davetiyeyi gönderdiği söylenmelidir. Gerçekten de, kültür ve mekân diyalektiği ya da farklı bir biçimde ifade edildiğinde mekânın, sosyal ve kültürel inşası dikkate alındığında kentlerin bir araştırma nesnesi olarak nasıl da önem kazandığı görülür. Bu çalışma içerisinde, sözü edilen “davete” birbirini tamamlayan iki soru üzerinden bütüncül bir yanıt verilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma boyunca, kapitalizmi birikim modellerinin değişimi refakatinde kurulan bir anlatı olarak okumaya çaba gösteren tartışmalara bir yanıt oluşturmayı da amaçlayarak, “insani” yaratıcılığın ve yeteneklerin kapitalist birikimin bileşenlerine nasıl dönüştüğü ve böylesi bir dönüşümün, kentleri nasıl bir dönüşüme tabii kıldığı sorularına yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda; çalışmanın amacı kapitalizmin yakın dönemli dönüşümlerinin, “bilişsel” kapitalizm çağının, bir yandan teknoloji diğer yandan neo liberal küreselleşme ile kurduğu uzlaşının anlamlandırılması ve böylesi bir bileşenin son kertesinde kentlerin yeniden yapılandırılmasına dair bir söyleme, üstelik doğal karşılanan bir biçimde dönüştüğünü, nasıl dönüştüğünü sorgulamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın ilk sorusu kapitalizmin yakın dönemli değişim ve dönüşüm süreci eliyle “yaratıcı kültür endüstrileri” ekosistemini nasıl araçsallaştırdığı? Bilişsel kapitalizmin aracı olarak “yaratıcı kültür endüstrileri” ekosistemini son kertesinde kentleri nasıl bir dönüşüme tabii tutabileceği? Olarak belirlenmiştir. Ursula Huws (2018:51) ile birlikte düşünüldüğünde, “teknolojik değişim” ve “küreselleşmenin” bir sermaye birikim bileşeni olarak kentler üzerindeki “derinlemesine çelişkili sonuçları” arasında bir bağ kurarak, yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde bu denli çelişkili sonuçların nasıl üretilebildiğini sorgulamak bu çalışmanın öncelikli amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, “mikro” ölçekteki bir okumanın önemi görülmektedir. Çalışmanın

ikinci sorusu tam da böylesi bir okuma deneyimi olarak Ankara’yı ve Ankara’nın yaratıcı kültür ekosistemi içerisindeki, egemen siyasanın söylem repertuarından ödünç alındığında, “yaratıcı bir kente dönüşümünün” “potansiyelleri”, “olanakları” ve karşı ekseninde muhtemel bir “sorunlar” alanı olarak nasıl düşünülebileceğini? Sorgulamaktadır.

Tartışma izleğinin bu yöndeki inşası, en azından ilk okuma sırasında, “eklektik bir bağlam oluşturduğu” böylesi bir bağlamın ise “çalışmanın kuramsal alt yapısını zayıflattığı” yönündeki bir dizi keskin eleştirinin odağına yerleştirilebilmesine yol açabilmektedir ancak böylesi bir izleğin gerekçesini, “yaratıcı kültür endüstrisi” ekosistemini “nevi şahsına münhasır” doğası oluşturmaktadır. Gerçekten de, yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin, ileride ele alınacağı üzere, geniş ancak bir araya nasıl getirilebileceği tartışmalı olan bir “bileşenler ağı” oluşturduğu dikkate alındığında¹, en azından bu çalışmanın yazarı tarafından, küresel ve yerel diyalektiği dikkate alan bir çaba içerisinde ele alınmasının ele alınmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Uzamı, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Küresel ve yerel arasındaki diyalektiğin sınırları içerisinde “kente” yeniden bakmayı amaçlayan bu çalışma; eleştirel ekonomi politik yaklaşımın sınırları ekseninde, egemen siyasanın yaratıcı kentlere dair “sözünü”, bilişsel kapitalizm ve “yaratıcı” emek olmak üzere birbirini tamamlayan iki uğrak üzerinden okumayı amaçlamıştır.

Çalışmanın odağında; Türkiye’nin hem siyasi merkezi olarak hem de diğer kentleri ile karşılaştırıldığında aktif çalışan nüfusunun “bilgi”, “araştırma geliştirme faaliyetleri” ile “teknoloji” alanları öncelikli olmak üzere yoğunlaşan istihdam yapısı bilişsel kapitalizmin kentle nasıl ilişkilendiğini çözümleyebilme adına dikkat çeken bir uzam oluşturan Ankara yer almaktadır. Ankara Kalkınma Ajansı’nın (2017:5) yakın dönemli araştırmasında belirtildiği üzere, Ankara’nın araştırma geliştirme harcamalarında %27.5 oranı ile diğer illerin çok daha önünde olması ve aktif çalışan nüfusunun %22.5 düzeyi ile bilim ve teknoloji bileşenleri öncelikli olmak üzere yaratıcı ekosistem içerisindeki istihdamı kentin dönüşüm potansiyelini görünür kılmaktadır. Henüz AB’nin ilk beş şehrinin gerisinde kalmış² olsa da Ankara’nın dikkate değer bir gelişim kaydettiği belirtilmelidir.

¹Yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemini, ilerleyen kısımlarda Tablo 1 içerisinde de yer aldığı üzere, oldukça geniş bir bileşenler ağını meydana getirdiği ancak bu eklektik yapı içerisindeki unsurların bir araya nasıl gelebileceğinin tartışmalı olduğu söylenmelidir. Geleneksel kültürel ifadeler (örneğin kukla gösterimi) ile mimari tasarımın ya da kitap yayıncılığı ile radyo program yapıcılığının aralarında nicelik ve niteliksel ayrımların

olması yukarıdaki eklektik yapı ifadesine dair sınırlı bir örneği oluşturmaktadır.

² Avrupa Birliği Kültürel ve Yaratıcı Şehirleri İzleme Monitörü (2018:1) verilerine göre, Avrupa’nın yaratıcı ve bilgi tabanlı çalışan oranı en yüksek olan beş şehir ve oranları şu şekilde gerçekleşmiştir. Kopenhag (%58.5), Eindhoven (%44.9), Amsterdam (%64.4), Linz (%39.5) ve son olarak Stockholm (%44.9).

Çalışmanın odağında Ankara'nın yer almasının önemli nedenlerinden bir diğeri ise, Türkiye'de söz konusu alan yazını içerisinde belirli kentler üzerine yoğunlaşan tartışmaların, Ankara'yı gittikçe ikincil kılması ya da ancak sınırlı bir ilgi düzeyinde yer vermiş olmasıdır. O denli ki; Türkiye'de alan yazını örneğin 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti unvanını Macaristan'ın Pecs kenti ile paylaşan İstanbul (European Commission; 2010:66) ya da UNESCO'nun "yaratıcı şehirler ağı" içerisinde yer alan diğer kentler üzerine yoğunlaşırken, Ankara'nın süre giden tartışmalar içerisinde ikincil kalması, en azından bir "miyopi" olarak değerlendirilmelidir.

Yaratıcı kültür endüstrilerinin, erken dönemli siyasa içerisinde sınırlı olarak yer verilmiş olmasına rağmen (Flew, 2014:123), bilgi toplumu dönüşüm sürecinin tam da içinde doğduğu dikkate alındığında, araştırma geliştirme ve teknoloji alanlarında Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan Ankara'nın egemen tartışma içerisinde oldukça sınırlı bir yer alması en azından "şaşırtıcıdır". Bununla birlikte, bu çalışma "yaratıcı kent" ve "yaratıcı kente dönüşüm" söylemlerinin ağırlıklı olarak ele alındığı üzere (Florida; 2014:281-283, Landry, 2008:250) "kapitalizmin içsel bunalımlarına" nasıl "çözümler" geliştirilebileceğine dair bir endişeyi odağına almamıştır. Aksine, çalışma bilgi toplumu kazanımlarının kentsel dönüşüm süreçlerine nasıl yansiyebileceği üzerine gelişen bir kaygı üzerine temellenmektedir. Gerçekten de, kapitalizmin 1970 sonrasındaki değişen sahnesinde yukarıda işaret edilen örneğin işsizlik, kapitalizmin hegemonyası altında artan güvensizlik ve iş gücünün küresel rekabet ekosistemi içerisindeki gücünü kaybetmesi gibi "içsel" bunalımlarına yeni halkaların eklenmesi ve üstelik bütün bu süreçlerin bireysel yaşamlara yansıdığı bir sır değildir.

Çalışma içerisinde, "yaratıcı" kentler ve "yaratıcı sınıf" arasındaki etkileşimin, kentler bilişsel kapitalizm ve bilgi işçileri olmak üzere, daha geniş bir bağlam içerisinde ele alınmasının nedeni tam da kapitalist birikim rejiminin son kertesinde "kent" ve "emek" arasında kurduğu bağın çözümlenebilmesi için önemli bir cesaret sunmasıdır. Bu doğrultuda, çalışma birbirini önemli ölçüde tamamlayan dört ana kısım içerisinde tartışmasını geliştirmiştir. İlk kısım, Türkiye'nin yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisindeki konumunu, Avrupa Birliği ve UNCTAD verileri öncelikli olmak üzere, karşılaştırmalı olarak ele almakta ve böylesi bir birikimin kentlere nasıl yansıdığını tartışmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmı, odağında yer alan Ankara ve Ankara'nın yaratıcı endüstrileri ekosistemi içerisindeki "potansiyeli", "olanakları" ve karşı ekseninde ise "sorunlarını" ele almaktadır. Bununla birlikte, yukarıda da açıklandığı üzere, çalışma bilgi temelli kapitalizm ve yaratıcı emeğin Ankara'ya nasıl yansıdığını ve yaratıcı kültür endüstrilerinin uzamsal dağılımını karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin önemli bir unsuru olarak tartışılan "yaratıcı kümeleşme" araştırma

içerisindeki karşılaştırmalı uzamsal dağılım içerisinde değerlendirilmektedir.

Yaratıcı kültür endüstrileri içerisinde ayırt edilebilir varlığına rağmen, yaratıcı emeğin istihdamı, sürdürülebilir bir kalkınma süreci içerisinde yaratıcı kültür endüstrilerinin konumu ve kültürün bu ekosistem içerisindeki "belirsiz" konumu gibi oldukça keskin bir dizi soruna da sahip olan Türkiye'nin söz konusu ekosistem içerisindeki politikalarına dair bir eleştiri kesitinin açılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın üçüncü kısmı içerisinde ülkelerinin kalkınmasında belirli bir katkısı olan küresel politika örnekleri ele alınmaktadır. Örneğin Güney Kore'nin "*Hallyu*" ya da Japonya'nın küresel pazarlar için ilerlettiği "*Cool Japan*" siyasaları gibi sürdürülebilir bir kültür ve kent politikaları (Kim, 2017a:312), sözü edilen kısım içerisinde değerlendirilmektedir. Çalışma söz konusu önerilerin yapılmasının ardından sonuç bölümü ve genel bir değerlendirme ile tamamlanacaktır.

3. Küresel Yaratıcı Kültür Endüstrileri Ekosistemi ve Türkiye

Bu alt kısım içerisinde, Türkiye'nin küresel yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisindeki konumu, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi (UNCTAD) ile yine Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim (UNESCO) verileri öncelikli olmak üzere karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın yukarıda yer alan soruları ile uyumlu olarak alt kısım içerisinde; yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin, "bilgi temelli kapitalizm" eliyle nasıl araçsallaştırıldığı ve bunun egemen siyasa söylemi içerisinde nasıl inşa edildiği tartışılacaktır. Gerçekten de, yaratıcı kültür endüstrileri ülkelerin yeni refah ve istihdam kaynağı olarak egemen siyasa içerisinde yer edinirken, aşağıda Tablo 1 içerisinde de yansıtıldığı üzere, egemen siyasa içerisinde hangi anlamların öne çıkartılıp olası hangi anlamların nasıl dışlandığına dair bir çerçeve kurulması anlamlı olacaktır. Bununla birlikte, henüz Tablo 1 içerisinde yer alan egemen siyasa eliyle yaratıcı kültür endüstrilerinin nasıl değerlendirildiğine ilişkin genel düzeyde olsa da bir açıklamanın yapılması ve ardından ilgili tablonun sunulması anlamlı olacaktır. O denli ki, tablo içerisinde yer alan ulusal ve uluslararası düzeyde yaratıcı kültür endüstrileri politikalarını geliştiren "düzenleyici otoritelerin", üstelik birbirinden farklı değerleri ve amaçları olmasına rağmen, yaratıcı kültür endüstrilerini ağırlıklı olarak ülkeler için sundukları ekonomik değer ve kazanımlar üzerinden tanımladığı görülmektedir. Ancak egemen söylemin yer verdiklerinin yanı sıra yer vermedikleri üzerinden de okunması gerekir. Yaratıcı kültür endüstrilerinin tek başına ekonomik kazanım üzerinden değil ülkelere sunduğu sosyal ve kültürel değerleri ve katkıları üzerinden de tanımlanması gerekir. Bu doğrultuda, UNESCO hariç tutulmak koşuluyla, kültürel kazanımlara vurgu yapılmamasının, yaratıcı kültür endüstrilerinin önemli bir boyutunun

kültür ve kültürel sektörler üzerinden yükseldiği dikkate alındığında, sorunlu olduğu söylenilebilir.

Tablo 1 : Egemen Siyasa Söyleminde Yaratıcı Kültür Endüstrileri Tanımları³

Kültür ve Yaratıcı Endüstri Tanımı Yapan Kurum	Kültür ve Yaratıcı Endüstri Tanımı
 <p>İngiliz Kültür, Medya ve Spor Genel Müdürlüğü (DCMS, 2001:9)</p>	<p>Fikri mülkiyetin üretilmesi ve kullanılması yoluyla iş ve servet oluşturma potansiyeline sahip bireysel yaratıcılık, beceri ve yetenekten kaynaklanan endüstrilerdir.</p>
 <p>Birleşmiş Milletler Ticaret, Kalkınma ve Gelişim Kongresi (UNCTAD, 2008:4)</p>	<p>Yaratıcı endüstriler, yaratıcılık ve entelektüel sermayenin temel girdi olarak kullanıldığı mal ve hizmetlerin yaratıldığı, üretildiği ve dağıtıldığı sektörleri oluşturur.</p>
 <p>Avrupa Konseyi (2012:2)</p>	<p>Yaratıcı endüstriler, yaratıcı mal ve hizmetlerin yaratımı, üretimi ve / veya dağıtımı ve bunlar gibi yaratıcı unsurların daha geniş bağlamda ve diğer sektörlerle bütünleşmesi ile ilgili eylemlerden oluşur⁴.</p>
 <p>Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (2018:1)</p>	<p>Kültürel mirasla bağlantılı bir doğaya sahip olan ürün, hizmet veya eylemlerin üretimini, ilerletilmesini, dağıtılmasını ve / veya ticarileştirilmesini birincil amacı olarak belirleyen eylemlerin gerçekleştirildiği sektörlerdir.</p>
 <p>Dünya Fikri Haklar Örgütü (2018:1)</p>	<p>Telif veya telif hakları ile ilgili hakların kullanıldığı endüstriler genellikle telif hakları temelli ya da yaratıcı endüstriler olarak isimlendirirler.</p>

³ Tablo 1 içerisinde yer alan veriler, bu çalışmanın yazarı tarafından derlenmiştir. Geniş bir bağlam oluşturarak en azından genel bir fikir verebilmeyi amaçlayan yukarıdaki tanımların egemen siyasa içerisinde halen yaygın olarak kullanıldığı belirtilmelidir. Bununla birlikte yukarıda yer alan verilerin bu makalenin yazarı tarafından, kültür ve yaratıcı endüstrilerin küreselleşmesi yönünde gerçekleşen farklı bir

tartışmayı içeren ancak halen yayın aşamasında olan bir diğer makalede de kullanıldığı belirtilmelidir.

⁴ Kültür ve yaratıcı endüstrilerin yönetim modellerinde özellikle de Avrupa Birliği siyasa gündemi içerisinde (<http://www.keanet.eu>, 2009:9) yer alan “eş merkezli” ya da “ortak merkezli” daireler modeli, kültürel değere özel bir atıf geliştirmektedir.

Yaratıcı kültür endüstrilerinin, yukarıda özetlendiği üzere ağırlıklı olarak söz konusu endüstrilerin ekonomik kazanımları üzerinden ele alınmasının aslında önemli bir bağlamının olduğu söylenmelidir. İlk kez 2017 yılında gerçekleştirilen küresel kültür ve yaratıcı endüstriler araştırmasında belirtildiği üzere (<http://www.worldcreative.org> 2017;5); küresel olarak 2.254 milyar dolar düzeyindeki büyüklüğü ile 29 milyon kişinin üzerindeki istihdam potansiyeli, egemen siyasa içerisinde de söz konusu ekosistemin ekonomik değerine özel bir vurgu yapılmasını anlaşılır kılmaktadır. Bununla birlikte, çalışmanın henüz giriş kısmında belirtildiği üzere yaratıcı kültür endüstrilerinin gerçekten de oldukça geniş

bir bağlam içerisinde yer alması yanı sıra birbiri ile “kolaylıkla” bağdaşmayacağı ileri sürülebilir bileşenlerin de ortak bir çatı olarak yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemine dâhil edilmesi küresel mali büyüklüğün nedenini öne çıkartmaktadır. Tablo 2 içerisinde bu denli geniş ve eklektik bir ekosistemin geniş bir dağılımı yer almaktadır.

Tablo 2 : Yaratıcı Kültür Endüstrilerinin Sınıflandırılması (UNCTAD, 2010 ve Ghys 2010’dan aktaran Güran ve Seçilmiş; 2013:16).

Sınıflandırma Mantığı	Sınıflandırma Stratejisi Olmadan Basit Listeleme	Merkezde Kültür ve Çevresinde İşlevlerine Göre Sınıflandırma	Merkez Çevre Ayrımı Olmaksızın İşlevlere Dayanan Sınıflandırma	Kültür Endüstrilerinde Telif Hakkının Rolüne Dayanan Sınıflandırma	Üretilen Kültürel İçeriğin Doğasını Ölçmeye Dayanan Sınıflandırma İle Toplumun Kültürünün Şekillenmesinde Kültür Sektörlerinin Etkisini Ölçmeye Dayanan Sınıflandırma
Kültürel Endüstriler	İngiliz Kültür, Medya ve Spor Genel Müdürlüğü	Birleşmiş Milletler, Ticaret ve Kalkınma Komisyonu (UNCTAD)	Hollanda Yaratıcı Hizmetler Reklamcılık Tasarım (Mimari dâhil) Yeni Medya	Dünya Fikri Haklar Örgütü (WIPO) Telif Hakkı	Üretilen Kültürel İçeriğin Doğasını Ölçmeye Dayanan Sınıflandırma
Reklamcılık Mimarlık Antikalar Görsel-İşitsel Ürünler Giysi ve Ayakkabı Meslek Birlikleri El Sanatları Yaratıcı Sanatlar Yaratıcı Hizmetler	Reklamcılık Mimarlık Sanat ve Antikalar El Sanatları Tasarım Moda Film ve Video Müzik Gösteri Sanatları	Miras Kültürel Mekânlar Geleneksel Kültürler Sunumlar Sanatlar Gösteri Sanatları	Medya ve Eğlence Yazarlık Film Endüstrisi Yayıncılık Sanatlar Gösteri Sanatları ve DVD / CD Satışı	Merkez Telif Hakkı Endüstrileri Reklamcılık Meslek Birlikleri Film ve Video Müzik Gösteri Sanatları Yayıncılık Yazılım	Eş Merkezli Daireler Modeli Merkezi Yaratıcı Sanatlar Müzik Gösteri Sanatları Görsel Sanatlar Diğer Merkezi Kültürel Endüstriler Film

Tasarım	Yayıncılık	Görsel Sanatlar	Görsel Sanatlar	Televizyon ve Radyo	Müze
Moda	Yazılım	Medya	Rekreasyon ve Etkinlik	Görsel ve Grafik Sanatlar	Kütüphaneler
Film ve Video	Televizyon ve Radyo	Görsel İşitsel Ürünler			
Ev Eşyaları	Bilgisayar Oyunları	Yayıncılık			
Miras		Basılı Yayınlar			
İnternet					
Edebiyat					
Müzeler ve Kütüphaneler		İşlevsel Ürünler			
Müzik		Yaratıcı Hizmetler			
Yeni Medya		Tasarım			
Gösteri Sanatları		Yeni Medya			
Yayıncılık					
Rekreasyon ve Etkinlikler					
Kültür Sektörleri için Kaynaklar (boş kayıt malzemeleri vb.)					
Yazılım					
Ses Kayıtları					
Spor Türleri					
Televizyon ve Radyo					
Oyuncaklar					
Video ve Bilgisayar Oyunları					
Görsel ve Grafik Sanatlar					
Yazarlık					

Tablo 2 içerisinde yer alan yaratıcı kültür endüstrilerinin oldukça geniş bir uzam oluşturmalarına rağmen, olabildiğince genel bir değerlendirme yapıldığında, bilişsel kapitalizm “çağında” ortak paydasını yeniden keşfedilen kent soylu bir dizi alanı oluşturduğu görülür. Gerçekten de, henüz “yaratıcı kültür” endüstrileri olarak böylesi bir çatı altına girmeden önce de söz konusu endüstrilerin zaten var olduklarını dikkate almak gerekir. Bununla birlikte, çalışmanın henüz giriş kısmında belirtildiği üzere, söz konusu endüstrilerin aslında ülkelerin bilgi toplumu dönüşüm süreçleri refakatinde, insani yaratıcılık, yetenekler ve fikri

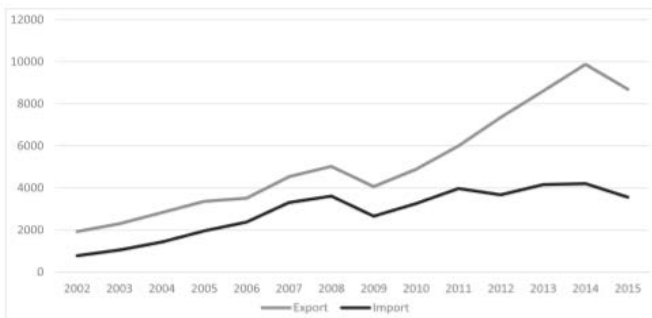
hakları işleyen ve dönüştüren ya da farklı bir ifade ile söylendiğinde insani yaratıcılığı, geç dönem kapitalizminin ihtiyaç duyduğu birikim alanları içerisinde biçimlendiren yapılar olduğunu söylemek gerekir. Bu açıdan; Hartley (2009’dan aktaran Hartley, Potts, Cunningham, Flew, Keane ve Banks, 2018:92-93) ile birlikte düşünerek, bilgi tabanlı ekonomiler içerisinde yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin birbiri ile doğrudan ilişkili olarak aşağıdaki dört eksen etrafında ele alınabileceği belirtilmelidir. i) yaratıcı kümeleşmeler, ii) yaratıcı hizmetler, iii) yaratıcı vatandaşlar ve son olarak iv) yaratıcı kentler.

Bu eksenler içerisinde yaratıcı kentler, kültür ve yaratıcı endüstrileri tam da böylesi bir yaratıcılığın kaynağı olan yaratıcı insan kaynağına ya da farklı bir biçimde ifade edildiğinde yaratıcı sınıfa bağlayan uzamları oluşturur. Bu çalışma içerisinde her ne kadar Ankara'nın yaratıcı bir kente dönüşüm potansiyeli, olanakları ve sorunları değerlendirilmekte ise de, daha geniş bir bağlam oluşturabilmek için öncelikle Türkiye'nin küresel yaratıcı kültür endüstrileri içerisindeki varlığının ele alınması ile küresel örnekleri ile karşılaştırılması anlamlı olacaktır.

Yaratıcı kültür endüstrilerinin küresel yükselişi ile koşut olarak, bu ekosistemin Türkiye'de de özellikle 2000'li yılların ardından gerek kuramsal tartışmalar ve gerekse kamu politikalarının odağında yer edindiğini gözlemlemek olasıdır. Gerçekten de, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi'nin (UNCTAD, 2016:4), 2016 yılındaki Raporunda belirtildiği üzere, Türkiye 2003-2012 yılları arasında yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde %12 düzeyinde bir gelişme göstermiş, küresel ekosistem içerisinde %16'lık pazar payına ulaşmıştır. Bu veriler doğrultusunda, gerçekleştirdiği 7, 361 milyon dolarlık ticari hacmiyle, dünyanın 14. büyük "ihracatçısı" ülkesi olmuştur.

Türkiye'nin sözü edilen dönem içerisindeki "yaratıcı ekonomisi" ile gelişme oranı yine aynı raporda aşağıdaki gibi şema haline getirilmektedir.

Şekil 1 : Türkiye'nin Yaratıcı Meta İhracatı ve Değişimi (UNCTAD (2016:42).

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkeler arasında 2003 yılında beşinci, 2012 yılında ise dördüncü "büyük ihracatçı" arasında yer alması (UNCTAD, 2016:7) dikkat çekmektedir. Türkiye'nin yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde, küresel olarak da dikkat çeken, varlığının sonraki yıllarında da genişleyerek süreceği öne sürülebilir. UNCTAD'ın (2018:9) yakın tarihli bir diğer çalışmasında belirtildiği üzere, Türkiye yaratıcı

⁵ Bununla birlikte, henüz böylesi bir okuma çabasının öncesinde önemli bir unsurun hatta bir çelişkinin vurgulanması anlamlı olacaktır. Gerçekten de, Türkiye'nin yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde varlığına rağmen; güncellenen düzenli veri kaynaklarının oldukça sınırlı olması söz konusu ekosistem içerisinde sürdürülen araştırmaların güvenilir veriler sağlamasını güçleştirmektedir. Çalışmanın ilerleyen

ekonomiler içerisinde en yüksek gelişim gösteren gelişmekte olan ilk 10 ülke arasında yer almıştır. Bununla birlikte, UNCTAD'ın (2018:416) araştırmasında işaret edildiği üzere, Türkiye'nin yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde ticaret "çevresinin" geçen süre içerisinde önemli bir değişim yaşadığı görülmüştür. Türkiye'nin, 2005 yılında, söz konusu ekosistemi içerisinde ihracatının önemli bir bölümü Avrupa (%54) ile gerçekleşmişken, 2014 yılında Avrupa'ya yapılan ihracat %29 düzeyine gerilerken, bu kez, Asya pazarı %56 oranı ile Türkiye'nin en yoğun ticaret gerçekleştirdiği kıtayı oluşturmuştur. Türkiye'nin yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde yalnızca tekstil, moda ve kültür turizmi gibi "geleneksel" bileşen alanlarında değil bununla birlikte yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin üretiminde de, henüz sınırlı olmakla birlikte, yer aldığı söylenmelidir. Ancak; yaratıcı kültür ekosistemi içerisinde Türkiye için yukarıda yer verilen "olumlu" tablonun, en azından bu çalışmanın yazarı tarafından tartışılması amaçlandığı üzere, iki önemli eksen içerisinde değerlendirilmesi gerekir. O denli ki; yaratıcı ekosistemin bütüncül bir yönetim modelinin odağında nasıl yer alabileceği, bu doğrultuda da, sürdürülebilir bir kalkınma modelinin nasıl geliştirilebileceği ile yaratıcı ekosistemin tam da ihtiyaç duyduğu yaratıcı kentlere dönüşüm sürecinin Türkiye özelinde nasıl gerçekleştirilebileceği yukarıda işaret edilen tartışma eksenlerini oluşturmaktadır. Bu çalışma içerisinde, bir sonraki alt bölümden itibaren, söz konusu tartışma eksenleri Ankara mikro örneği üzerinden ele alınmaktadır. Ankara, yaratıcı ekosistem bileşenleri içerisinde özellikle teknolojinin kullanılması ve üretilmesi öncelikli olmak üzere Türkiye ortalamasının üstünde yer almasına rağmen böylesi bir potansiyelin sürdürülebilir olması bir yana yalın bir biçimde dahi kamu politikalarının odağında oldukça sınırlı olarak yer aldığı belirtilmelidir. Bu doğrultuda, Ankara'nın yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisindeki "varlığı", bir sonraki alt bölümden itibaren sorgulayıcı bir okuma ile değerlendirilecektir.

4. Yaratıcı Kültür Endüstrileri Odağında Bir Şehri Yeniden Okumak

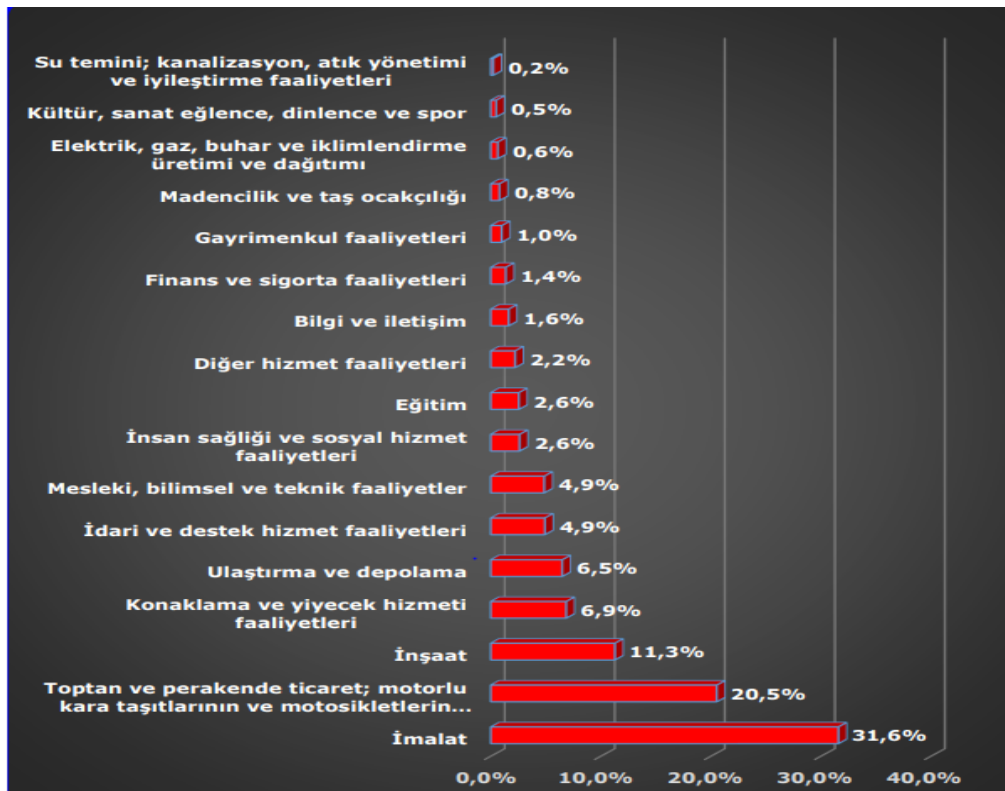
Bu alt bölümden itibaren Ankara'nın yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisindeki "varlığı", kentin söz konusu endüstriler içerisindeki potansiyeli, olanakları ve karşı cephesinde öngörülebilir sorunları bağlamında değerlendirilecektir⁵. Bu doğrultuda, Ankara'da yaratıcı kültür endüstrileri bileşenlerine dair bir sorgulamanın öncesinde, Türkiye'de işgücü dağılımına ilişkin genel bir

kısımlarında yer alan verilerin, en azından diğer araştırmacılar tarafından da yeniden kullanılabilmesini sağlamak amacı ile Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İş ve İşçi Bulma Kurumu, Avrupa İstatistik Enstitüsü verilerinden araştırmacı tarafından değerlendirilerek kullanılmasının doğru olduğu düşünülmüş ve karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır.

değerlendirmenin yapılmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir. Aşağıdaki Şekil 2 içerisinde, Türkiye’de işgücü piyasaları ve emeğin söz konusu işgücü içerisindeki dağılım oranları yer almaktadır. İŞKUR’un söz konusu araştırmasında, ilk kez geleceğe ilişkin tahmin çalışmasının da gerçekleştirilmiş olduğu söylenmelidir. Bu doğrultuda, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin meslekleri önemli ölçüde dönüştürme potansiyeli olduğuna işaret edilmiştir. Böylesi bir açıdan bakıldığında, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanan “yaratıcı” mesleklerin işgücü pazarları içerisinde gittikçe genişleyen bir yer edineceği öngörülebilir (İŞKUR, 2018:14-15)⁶

bileşenlerinin oldukça düşük bir değer oluşturduğu görülür. Mesleki dağılımın “imalat”, “inşaat” ve “toptan ve perakende ticaret” iş kollarında yoğunlaşması ise Türkiye’nin mesleki gelişim sürecinde bir nitelik sorunu ile karşı kaşıya kaldığını görünür kılmaktadır. Yaratıcı kültür endüstrileri içerisinde, Ankara’nın bilgi teknolojileri, yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile araştırma geliştirme faaliyetleri içerisinde yoğunlaşması aslında daha büyük ölçekte Türkiye’nin diğer kentlerine oranla anlam taşımaktadır. Lazeretti, Capone ve bileşenlerinin oldukça düşük bir değer oluşturduğu Seçilmiş’in (2014:206) belirlediği üzere, Ankara yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde, Türkiye’nin

Şekil 2 : Sektörlere Göre Çalışanların Yüzdelerik Dağılımları (İŞKUR, 2018:53).

Şekil 2 içerisinde yer alan verilerin farklı bir açıdan daha okunması gerekir. Gerçekten de, bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin önemli bir göstergesi tam da böylesi bir toplum yapısı ile uyumlu olarak belirgin bir mesleki dönüşüme ihtiyaç duyduğu açıktır. Ancak yukarıdaki Şekil; “bilgi ve iletişim”, “kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor”, yaratıcı ekosistem içerisinde yer alan “konaklama, turizm ve yiyecek hizmetleri” gibi mesleki

194.634 kişiye ulaşan toplam yaratıcı sınıf istihdamının % 64’üne ev yapıyor olmasına rağmen, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin oluşturduğu istihdam potansiyeli dikkate alındığında, oldukça geride kalması ise en azından endişe uyandırmaktadır. Gerçekten de, Ankara ve İstanbul birlikte değerlendirildiğinde her iki şehrin oluşturduğu istihdam payının, Türkiye’nin yaratıcı kültür endüstrileri bileşenleri içerisindeki toplam istihdam payının ancak %1.1’ini oluşturması,

⁶ İŞKUR’a göre, yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri yeni mesleklerin gündelik yaşam pratiklerine katılmasına yol açarken halen sürdürülen “geleneksel mesleklerin” ise dönüşümünü etkilemektedir. Kuruma göre, gelecek yirmi yıl içerisinde “endüstriyel bilgisayar programcılığı”, “giyilebilir teknoloji tasarımcısı”, “endüstriyel kullanıcı arayüzü tasarımcısı”, “bulut bilişim uzmanı”, “siber güvenlik uzmanı”, “veri analisti”, “ERP uzmanı”, “sosyal medya uzmanı”, “yazılım geliştirme uzmanı”, “mobil yazılım uzmanı”, “oyun geliştirme uzmanı” gibi meslekler gelecek dönemlerde güçlenecek meslekleri oluşturmaktadır.

Bununla birlikte söz konusu raporu hazırlayanların bilmesi gereken unsur, işaret ettikleri mesleklerin halen “yaratıcı kültür endüstrileri” ve bileşen alt sektörleri içerisindeki emek gücünü oluşturduğu ve daha da önemlisi söz konusu mesleklerin gelecek yirmi yıldan çok daha öncesinde meslekler arasındaki yerini almış olduğudur. Ancak söz konusu Raporun önemli bir diğer sorununu, yaratıcı endüstriler ve bileşen alt alanlarının üstelik Türkiye söz konusu ekosistem içerisinde ayırt edilebilir bir ülke statüsüne yükselmişken yer verilmemiş olması oluşturmaktadır.

Türkiye'nin yaratıcı kültür ekosistemi içerisinde henüz gelişmekte olan bir ülke olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Aşağıdaki Tablo 3 içerisinde, genel bir fikir oluşturabilmek amacı ile AB "kültürel ve yaratıcı şehirleri izleme monitörü" verileri üzerinden, nüfus yoğunluğuna göre "en yoğun" Avrupa Birliği'nin ilk 5 şehri, yaratıcı ekonomileri bağlamında ele alınmaktadır.

oluşturmaktadır (Güran ve Seçilmiş, 2013:58). Ankara; yaratıcı ekosistem içerisinde Türkiye'deki toplam yatırımların %52.3'ünü gerçekleştirirken, İstanbul ancak %29.58'lik bir paya sahip olabilmıştır. Ankara'nın böylesi bir potansiyele rağmen Ankara Kalkınma Ajansı'nın (<http://www.ankara.org.tr>, 2013:62) "2014-2023 Ankara

Tablo 3: AB Yaratıcı Ekonomileri İçerisinde Kentler ve Performansları (European Commission; 2018)

KENTLER	YARATICI EKOSİSTEM İÇERİSİNDEKİ PERFORMANSLARI			
	Yaratıcı ve Bilgi Temelli Bileşenleri İçerisinde Çalışan Oranları	Sanat, Kültür ve Eğlence Alanındaki Çalışanların Oranları	Medya ve İletişim Alanındaki Çalışanların Oranları	Yaratıcı Ekosistem İçerisindeki Diğer Bileşenlerdeki Çalışanların Oranları
En Yoğun Nüfusa Sahip Olan Kentler				
Paris	76.7	100	70.1	60.0
Münih	54.1	54.4	52.7	62.6
Prag	38.9	40.3	39.2	37.1
Milan	54.0	72.3	48.0	41.5
Brüksel	37.2	44.7	30.1	36.8

Avrupa Birliği ülkelerinin nüfus yoğunluğuna göre ilk beş şehri ele alındığında söz konusu endüstrilerde önemli bir yoğunluğun olduğu ve bir istihdam kaynağı olarak yaratıcı ekonominin şehirler için önemli katkılar sunduğu görülür. Bu doğrultuda, AB'nin diğer şehirlerinde de söz konusu endüstrilerin gerek istihdam gerekse ekonomik değerleri olarak içinde yer aldıkları kentlere önemli kazanımlar sağlaması dikkat çekmektedir. Örneğin Londra, İngiltere'nin toplam yaratıcı endüstrilerinin %16.3'üne ve 795 bin çalışanına ev sahipliği yapmaktadır. Berlin ise, Almanya'nın yaratıcı endüstrileri ekosistemi içerisinde yalnızca 2012 yılı içerisinde 186 bin çalışanına ev sahipliği yapmakta ve 2009-2012 yılları arasında 30 bin yeni istihdam olanağı oluşturmaktadır (Demir, 2018:94-95).

Yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde Ankara, önceki kısımlar içerisinde de belirtildiği üzere, bilgi teknolojileri ve araştırma, geliştirme faaliyetleri olmak üzere belirli alanlarda Türkiye ortalamasının üzerinde belirli bir değere sahiptir (Lazeretti, Capone ve Seçilmiş, 2014:207). Bununla birlikte; Ankara'nın yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde böylesi bir "değere" sahip olduğu vurgulanırken, ülkenin başkenti olarak ürettiği mali büyüklüğün kayıt altına alınması olasılığının yüksek olduğunun da vurgulanması gerekir.

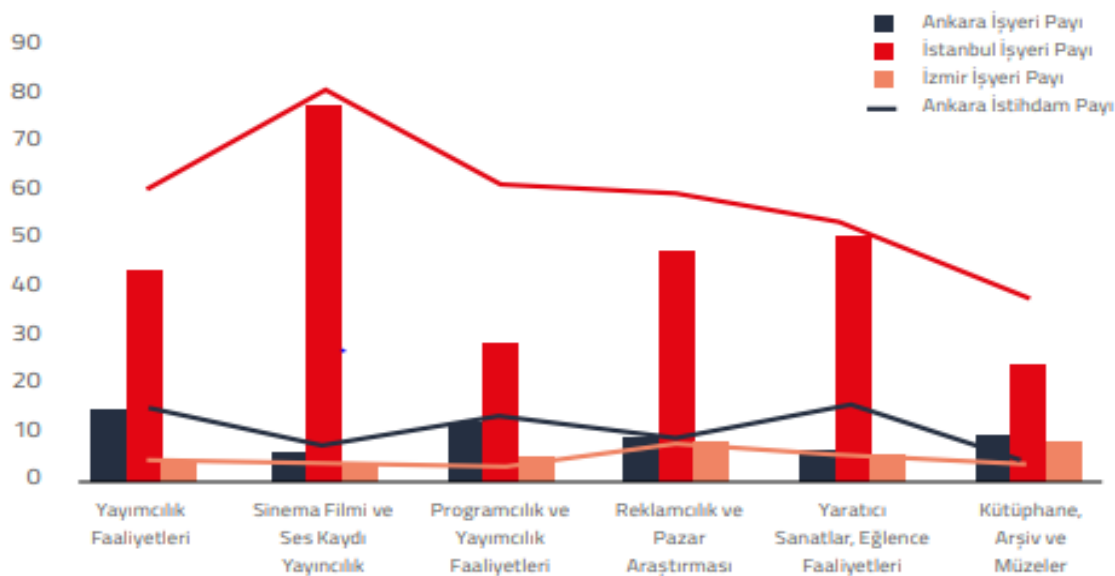
Ankara'nın söz konusu endüstriler içerisindeki bir diğer özel durumunu ise kültür ve yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde gerçekleştirilen Türkiye genelindeki yatırımın daha fazlasını tek başına gerçekleştirilmesi

Bölge Planı" çalışmasında yer aldığı üzere Ankara'nın alt sektörler için yaratıcı endüstrilerde işyeri ve istihdam alanında İstanbul ve İzmir'in ardından Türkiye'de üçüncü şehir olarak yer aldığı görülmektedir. Aşağıdaki Şekil 3 içerisinde Ankara'nın yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin alt bileşenlerine göre, işyeri ve istihdamının dağılımı karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Şekil 3'ün yorumlanmasına geçmeden önce önemli bir unsurun vurgulanması gerekir. Gerçekten de, aşağıdaki Şekil içerisinde yer alan yaratıcı kültür endüstrileri bileşenleri içerisinde İstanbul nerede ise tek başına Ankara ve İzmir'in toplamının üzerinde bir büyüklüğe sahip olmasına rağmen, Ankara'nın yukarıda da yer verildiği üzere yaratıcı kültür endüstrileri ekosisteminin daha çok bilgi toplumu ve bilgi toplumuna dönüşüm bileşenleri üzerinden gerçekleştiği belirtilmelidir. Bu açıdan; Ankara, Türkiye ortalamasının üzerinde bir değere sahip olmuştur. Gerçekten de, Ankara Kalkınma Ajansı'nın (<http://www.ankara.org.tr>, 2013:61) "2014-2023 Ankara Bölge Planı" çalışmasında da belirtildiği üzere, yaratıcı ekosistem içerisinde Ankara teknolojinin kullanılması açısından Türkiye ortalamasına oldukça yakın iken, ileri ve orta ileri teknolojinin kullanılması bağlamında Türkiye ortalamasını geçmiştir. Bu doğrultuda, düşük teknolojinin kullanılmasında Türkiye ortalaması %63.1 iken, Ankara %60.8 oranına, orta ileri teknolojinin kullanılmasında Türkiye ortalaması %9.2 iken, Ankara %14.2 seviyesindedir. İleri teknolojinin Türkiye ortalamasında %0.03 değeri

görüldüğünde, Ankara'da ileri teknolojinin kullanılması %0.06 ortalamasında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, aynı çalışma raporunda (<http://www.ankara.org.tr>, 2013:62) belirtildiği üzere yaratıcı ekosistem içerisinde Ankara'nın bir diğer ayırt edici unsurunu, yaratıcı kümeleşmelerinin kurumsallaşması ve girişimcilik kültürünün yaygınlığı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, öncelikle yaratıcı kültür endüstrilerinin alt bileşenleri ve Ankara, İstanbul ve İzmir arasındaki karşılaştırmanın sunulması anlamlı olacaktır.

Şekil 3: Alt Sektörlere Göre Yaratıcı Endüstrilerde İşyeri ve İstihdamın Karşılaştırmalı Dağılımı (<http://www.ankara.org.tr>, 2013:62).

Yaratıcı kültür ekosistemi içerisinde Ankara'nın, her ne kadar İstanbul ve İzmir'e göre işyeri sayısında belirgin bir geride kalmış olduğu görünür olsa da, "2014-2023 Ankara Bölge Planı'nda da" belirtildiği üzere "sahip olduğu nitelikli nüfusa istihdam sağlama" açısından Türkiye'de birinci kent olarak dikkat çekmektedir (<http://www.ankara.org.tr>, 2013:30). İleri teknolojiler ve araştırma geliştirme alanında Ankara'nın %2.48 oranı ile Türkiye'de birinci kent olduğu söylenmelidir. Yaratıcı kültür endüstrilerinin diğer bileşenlerinde geride kalmış olsa da, ileri teknolojiler alanında sağlamış olduğu istihdam olanağı sonucunda diğer kentlere göre daha yüksek bir istihdam payına sahip olmasının yanı sıra daha büyük ölçekte Ankara'nın, Türkiye'nin bu alandaki

ihracatına önemli kazanımlar sunduğu görülmektedir. güncelliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Aşağıdaki Tablo 4 içerisinde Türkiye ve Ankara karşılaştırması yer almaktadır⁷. Bununla birlikte, aşağıda yer alan Tablonun ancak 2013 yılı verilerinden yararlanabilmiş olmasına dair bir açıklamanın yapılması anlamlı olacaktır. Gerçekten de, bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak vurgulanacağı üzere, araştırmacıların kendi olanakları ile gerçekleştiremeyeceği söz konusu

Sayısal verilerin düzenli olarak güncellenmemesi araştırmaların Ancak söz konusu verilerin, üstelik bir makalenin sınırları düşünüldüğünde, bir araştırmacı tarafından üretilebilmesi mümkün değildir. Bu açıdan aşağıda yer alan verilerin yakın dönemi yansıtmamasına ilişkin güçlü bir eleştiri yapılabilir ise de, en azından bu çalışmanın yazarının yukarıda değerlendirildiği üzere en azından "hoşgörü" ile karşılanması anlamlı olacaktır.

⁷ Bununla birlikte, aşağıda yer alan Tablonun ancak 2013 yılı verilerinden yararlanabilmiş olmasına dair bir açıklamanın yapılması anlamlı olacaktır. Gerçekten de, bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak vurgulanacağı üzere, araştırmacıların kendi olanakları ile gerçekleştiremeyeceği söz konusu sayısal verilerin düzenli olarak güncellenmemesi araştırmaların güncelliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Ancak

söz konusu verilerin, üstelik bir makalenin sınırları düşünüldüğünde, bir araştırmacı tarafından üretilebilmesi mümkün değildir. Bu açıdan aşağıda yer alan verilerin yakın dönemi yansıtmamasına ilişkin güçlü bir eleştiri yapılabilir ise de, en azından bu çalışmanın yazarının yukarıda değerlendirdiği üzere en azından genel bir fikir verme potansiyeli olan söz konusu Tablonun verilerini kullanması "mazur" karşılanmalıdır.

Tablo 4 : Kullanılan Teknoloji Düzeyine Göre Ankara'nın İmalat İhracatı (<http://www.ankara.org.tr>; 2013:93).

Yıllar	Düşük Teknoloji (%)		Orta Düşük Teknoloji (%)		Orta İleri teknoloji (%)		İleri Teknoloji (%)	
	Türkiye	Ankara	Türkiye	Ankara	Türkiye	Ankara	Türkiye	Ankara
2007	32,69	12,15	30,34	34,38	32,52	44,95	4,45	8,53
2008	28,29	8,55	37,66	39,62	30,92	44,49	3,13	7,33
2009	31,73	9,65	34,42	35,91	30,36	44,54	3,50	9,91
2010	32,61	10,92	31,80	31,64	32,17	46,93	3,41	10,50
2011	32,35	10,84	32,52	33,69	32,01	46,86	3,12	8,61

Ankara'nın yaratıcı kültür ekosistemi içerisinde özellikle "teknolojinin geliştirilmesi" ve nitelikli işgücünün, kentlin ev sahipliği yaptığı üniversiteler, teknoloji bölgeleri ve araştırma merkezleri dikkate alındığında, ileri teknolojiler alanında yoğunlaşan istihdamına rağmen tam da böylesi bir bileşenler dizisi içerisinde bir dizi önemli sorunla da karşılaştığı belirtilmelidir. Bilgi teknolojileri şirketlerinin ağırlıklı olarak Kızılay, Çankaya, Bakanlıklar, Tunalı, Beysukent ve Kuru hattı ile Balgat ve Söğütözü kesimlerinde yoğunlaşması (Şahin, Yılmaz ve Varol, 2018:132) ile kentin diğer bölgelerine yaygınlaştırılmaması bu doğrultudaki anlamlı örnekleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Ankara'nın yaratıcı bir kente dönüşüm sürecinin hemen öncesinde küresel düzeyde yaratıcı kentleri yeniden düşünmeye dair bir çabanın anlamlı olduğu düşünülmektedir. Gerçekten de, tarih boyunca yerleşik hayata geçiş sürecinin kültürel sembolü olan kentlerin, bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin eşliğinde canlanan bir ilgi ve sözü edilen ilginin refakatinde "heyecanlanan" akademik araştırmaların odağında yeniden yer edindiği görülür. Gerçekten de; 2000'li yılların nerede ise ortasında, 2009 yılı bu açıdan üzerinde uzlaşıya varılmış keskin bir tarihi oluşturur (Hartley, Potts, Cunningham, Flew, Keane ve Banks, 2018:68), dünya nüfusunun çoğunluğunun kentsel alanlara yerleşmesi kentlerin yeniden araştırmalar boyunca yeniden ziyaret edilmesinin anlamlı nedenini oluşturur. Bununla birlikte; kent demografisini önemli ölçüde dönüştüren sosyal kompozisyona yeniden bakılmasının diğer temel kaynaklarının da tartışılması, en azından bu çalışmanın yazarı için, önem taşımaktadır. O denli ki; kentlerin bu denli yeniden canlanmasının bir dizi nedeni bulunmaktadır. Kapitalizmin, bütün bir 1970'li yıllara yayılan Fordist krizinin ardından, neo liberal siyasanın hegemonyası altında üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin ve üretim kapasitesinin nerede ise tepeden inmece bir biçimde yeniden yapılanması kentlerin yeni "çekim" merkezleri olarak yapılanmasının ilk koşulunu oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Ricardo Welters, Ryan Daniel ve Katja Fleischmann (2018:64-65) ülkeler için sürdürülebilir kalkınmanın yeni kaynakları olarak yaratıcı endüstriler ve kentler arasındaki ilişkinin çözümlenebilmesi oldukça güçlü nedenler olduğunu

belirtir. Bununla birlikte, kentleri yaratıcı uzamlara dönüştüren unsurun, ağırlıklı olarak, ülkelerin bilgi toplumuna dönüşüm süreçleri üzerine temellendiği en azından bu çalışma içerisinde düşünülmektedir. Her ne kadar "yaratıcı uzamlar" söyleminin neo liberal hegemonyanın belirlediği bir popülizm olarak değerlendirilmesi (Baum, 2018:1-3), en azından ilk okuyuşta, kabul edilebilir bir öngörü olarak düşünülebilir ise de son kertesinde kent politikalarını etkileyen kültür ve yaratıcı endüstrilerin tek başına neo liberal hegemonyanın ürünü olarak değerlendirilemeyeceği açıktır. Terry Flew'in (2012:232) işaret ettiği üzere neo liberal hegemonya ile bileşen küreselleşme sürecinin, kentlerin yeniden yapılandırılmasında tek boyutlu olarak "yapıpracı" bir etkisinin olduğunu düşünmek yerine, kentleri küresel ekonominin etkin unsurları halinde dönüştürmesinden ya da farklı bir biçimde ifade edildiğinde kentleri küresel ağa eklemleme potansiyelinden söz edilmesi gerekir. Terry Flew'in düşünceleri ekseninde bir diğer katkıyı ise Joachim Thiel'in (2017:21) belirlemesi üzerinden okumak olasıdır. Thiel'in belirttiği gibi, kentsel deneyimin değişimi aslında kapitalizmin taşıyıcı dinamiklerinin değişimine refakat eden bir süreci oluşturmaktadır.

5. Yaratıcı Kent Söylemini Küresel Örnekleri Üzerinden Okumak

Yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemine yukarıdaki perspektiften bakıldığında aslında önemli bir değerler dizisi değişiminden ve böylesi bir değişimin sosyal kompozisyona yansımada söz edilmesi gerekir. Yirmini yüzyılın henüz başından kapitalizmin önemli bir kırma uğradığı 1970'li yıllara ekonominin taşıyıcısı olan sanayinin ihtiyaç duyduğu kol emeğinin yerini giderek bilgi temelli bir kapitalizme bırakması sözü edilen değerler dizisi değişiminin nerede ise bir özetini oluşturmaktadır. Bilişsel kapitalizmin ihtiyaç duyduğu maddi olmayan metanın kültürel ve bilişsel boyutlarını üreten yeni, Richard Florida'nın (2014:36-39) işaret ettiği

üzere, “yaratıcı”⁸ sınıfın doğuşu ise söz konusu kapitalist değerler dizisindeki değişimin gedikleri içerisinde yükselen yeni sosyal kompozisyonu, bu açıdan eleştiriler saklı kalmak kaydıyla, anlaşılır kıldığı söylenebilir. Ancak böylesi bir kompozisyonu anlaşılabilir kılmaya yönelik bir diğer unsurun farklı bir ifade ile yaratıcı endüstrileri bir sınıf deneyimine bağlayan uzamın vurgulanması gerekir.

Yaratıcı kentler böylesi bir karşılıklı deneyim ağını birbirine bağlayan uzamlar olarak öne çıkarken, Changwook Kim’in (2017a: 314) değindiği üzere, tıpkı “yaratıcı endüstriler” ve “yaratıcı sınıf” tanımlarında da olduğu üzere yaratıcı kentler de çok geniş bir bağlamı temsil etmekteyken çoğu kez belirginlikten uzak ve karmaşık bir tanıma sahiptir. Oldukça genel bir düzeyde David Throsby’nin (2010:139’dan aktaran Hartley, Potts, Cunningham, Flew, Keane ve Banks, 2018:68) tanımını izleyerek yaratıcı kentleri oluşturan özellikleri şu şekilde sınıflandırılabilir: (1) yaratıcı kentler, çeşitli kültürel aktivitelerin kent ekonomisinin ve toplumsal işleyişin ayrılmaz bir parçası olduğu kentsel karmaşık yapıları oluştururlar. Bu doğrultuda (2) yaratıcı kentler tam da bu yönü ile “güçlü sosyal ve kültürel alt yapılar üzerine kurulma eğiliminde olan yapıları tanımlarlar ve (3) yaratıcı istihdam konusunda görece yoğunluğa sahiptirler. Bütün bu unsurlarından dolayı son olarak (4) yaratıcı kentler iyi kurulmuş sanat ve kültürel etkinlikler nedeniyle de içsel yatırım için çekicidirler. Bu unsurlara ek olarak Kong (2009:2’den aktaran Kim, 2017a: 315), yaratıcı kentlerin yaratıcı kümeleşmelerin gerçekleşeceği uygulama alanlarını açtığını bu yönüyle de bilişsel kapitalizmin ihtiyaç duyduğu “kuluçka” merkezlerini oluşturduğunu söyler. Joachim Thiel (2017:24) ile birlikte düşünüldüğünde yaratıcı kentlerin, çağdaş kapitalizmin üretim ilişkileri içerisinde “kültürün metalaştırılması” ile “ekonominin kültürleştirilmesi” olmak üzere iki önemli unsuru eş zamanlı olarak birleştiren uzamlar olduğu söylenebilir. Ancak böylesi bir bileşim kentlerin bir yaratıcı uzam olarak egemen siyasa dizgesi içerisine alınması ile gerçekleştirilmelidir.

Çalışmanın ilerleyen kısımları içerisinde böylesi bir egemen siyasa dizgesinin öncelikle küresel örneklerine yer verilecek ve ardından Ankara için alternatif yönetim önerileri getirilecektir.

6. Küreselleşme ve Bilgi Toplumu Bağlamında Yaratıcı Kent Politikaları

Kültür ve yaratıcı endüstrilerin ülkelerin yeni refah kaynakları olarak değerlendirilmesi tam da söz konusu

endüstrilerin hayat bulduğu uzamların yeni ekosistem içerisinde nasıl bir yönetim modeline sahip olması gerektiğine dair önemli bir soruyu kamu yönetişimi çalışmalarının odağına yerleştirmiştir. Bu alt bölüm içerisinde, yaratıcı kent politikalarına dair bir değerlendirmenin gerçekleştirilecek ve küresel düzeyde örnekler ele alınacaktır.

Terry Flew’in (2012:232) değindiği üzere yaratıcı kent politikalarının ve politika üreticilerin yaratıcı kentlere dair siyasaları aslında ağırlıklı ortak bir paydada buluşmaktadır. Richard Florida’nın, bu çalışmanın bir önceki alt bölümünde ele alındığı üzere, yaratıcı ekonomilerin omurgasını oluşturan ve yaşadığı kentlerden beklentisi çoğulculuk, hoşgörü, kültürel kaynaklar ve kentin dokularına ait “güzellikler” olan yaratıcı sınıf için çekici mekânlar oluşturmak ve insani sermayeyi ekonomik fırsatlara dönüştürmek siyasa yapıcılarının buldukları ortak paydayı kurmaktadır. Flew bu doğrultuda siyasa yapıcılarının izledikleri yaratıcı kent siyasalarının ortak niteliklerini şöyle sınıflandırmaktadır: (1) şehir içi bölgelerin kültür temelli yeniden nesillendirilmesi için stratejilerin belirlenmesi. (2) yükselen küresel ekonomilerde sermaye ve insan kaynağının ülke şehirlerine çekilebilmesi için yaratıcı şehir politikalarının geliştirilmesi. (3) sanayi sonrası toplumlarda, ekonomik kaynakların yönlendiricisi olarak yaratıcı ekonomi ile kültür ve yaratıcı endüstrilerin tanımlanması. (4) kentsel yaratıcı kümelerin biçimlendirilmesi aracılığı ile yaratıcı endüstrilerin geliştirilebileceğine duyulan güçlü inancın belirlediği politika alanlarının belirlenmesi. Flew’in yaratıcı kent siyasasının ortak özelliklerini değerlendirdiği çalışmada yer alan maddelerin temel bir örneğinin Avrupa Birliği politikalarında, özellikle de “**Culture in Cities and Regions**” belgesinde (<http://www.ec.europa.eu>, 2018:1) somut olarak yer aldığı söylenmelidir.

Avrupa Birliği’nin söz konusu siyasasında da yer aldığı üzere yaratıcı kent politikalarının temel görevleri (a) yaratıcı endüstrileri canlandırmak (b) bu amaçla alt yapı ve insan kaynağının geliştirilmesini teşvik edici programlar izlemek (c) yaratıcı endüstrilerin yayılım etkisini bölgesel ve şehir düzeyindeki kalkınma modelleri içerisinde geliştirilmek olarak sınıflandırılmaktadır. Bütün bu süreç içerisinde, Avrupa Birliği’nin görevleri de sözü edilen siyasa içerisinde sınıflandırılmaktadır. Siyasa içerisinde yer aldığı üzere Avrupa Birliği (a) bölgesel ve şehir yönetimlerine yaratıcı endüstri politikalarında ihtiyaç duydukları finansman desteğini sağlamak. (b) bölge ve şehirlerde kültürel ve yaratıcı endüstrilerin bölgesel kalkınma sürecindeki rolünü ve bu role ilişkin

⁸ Kapitalizmin büyük ölçekli dönüşümlerine rağmen bütüncül bir sınıf değerlendirmesi gerçekleştirmek yerine çoğu kez liberal siyasal iktisadın ihtiyaç duyduğu sınıf yerine “bireyi” vurgulayan bir emek tartışması gerçekleştirdiği yönünde sıklıkla eleştirilen (Pratt, 2008:110) Richard Florida’nın tezinin oldukça temel bir sorunun olduğu söylenmelidir. Yaratıcı sınıfı, ileri teknoloji, finans servisleri ve iş yönetimi gibi bilgi yoğun endüstrilerde

çalışan ve gerçekleştirdikleri işler boyunca yeni biçimleri oluşturmak olduğunu söyleyen Richard Florida’nın (2014:38-39) tezinin belirsizliği bir yana kültürel işi yalnızca mekânla bağlantılı olarak ele alması da eleştirilmektedir (Campbell, O’Brian ve Taylor; 2018:4).

farkındalığın geliştirilmesini sağlamak. (c) bölge ve şehir yönetimlerine bütünleşik projeleri boyunca destek sunmak ile görevlendirilmiştir. Avrupa Birliği'nin yaratıcı şehir politikaları içerisindeki görevlerini belirlemeyi amaçlayan söz konusu siyasa genişleyerek devam etmektedir. Örneğin 2007 yılından itibaren başlatılan "Avrupa Kültür Kenti" projesine ek olarak, 2018 ve sonraki yıllar içinde yeni politika gündemleri Avrupa Birliği'nin görevleri içerisinde değerlendirilmektedir. Mayıs 2018 tarihinden itibaren "Avrupa'nın Yeni Kültürel Gündemi" projesi ile "Avrupa Birliği Kent Gündemi" projeleri ile yeni çok boyutlu çalışma gruplarının oluşturulması yolu ile Avrupa Birliği'nin kültür ve kültürel mirasın korunmasının yanı sıra kültürel ve yaratıcı endüstriler içinde, Avrupa tek pazarı çatısı altında, yeni projelerini uygulamaya koyduğu belirtilmelidir. Avrupa Birliği siyasasının kültürü ve kültürel mirası art alanına alarak gerçekleştirdiği kültürel ve yaratıcı endüstriler siyasasının ikinci önemli hedefini ise şehir ve bölgelerin yaratıcılık ekosistemi içerisinde yeni ekonominin Avrupa Birliği ülkelerinde geliştirilerek sürdürülebilir bir kalkınma modelinin izlenmesi oluşturur.

Avrupa Birliği'nin, ulus üstü düzenleyici bir otorite olarak üye ülke kentleri için gerçekleştirdiği izleme çalışmasının bir diğer örneği Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü (UNESCO) tarafından 2004 yılı itibari ile kurduğu "yaratıcı kentler ağı" görülmektedir (<http://www.en.unesco.org>, 2018:1). Zanaatlar ve halk sanatları, tasarım, film, gastronomi, edebiyat, müzik ve medya sanatları olmak üzere belirlenen 7 yaratıcı endüstri alanında 72 ülkeden, 180 şehrin katılımı ile kurulan küresel yaratıcı kentler ağı içerisinde Avrupa Birliği ülkelerinden 69 kent de yer almaktadır (<http://www.en.unesco.org>).

Yaratıcı kent politikalarına sahip olan üye ülkelerin bu yönde bir politikaya sahip olmayan ülkelere göre %19 düzeyinde daha fazla istihdam olanağı sundukları, %8 düzeyinde daha genç bir nüfusa ev sahipliği yaptıkları, kentlerinde %73 düzeyinde daha fazla öğrencinin bulunduğu görülmektedir. Bunun gibi yaratıcı kent politikalarına sahip olan kentlerin toplam nüfus içerisinde %15 oranında daha fazla yükseköğretim almış bir nüfusa ev sahipliği yaptıkları görülmektedir (<http://www.ec.europe.eu>, 2018:24).

Küresel olarak, yaratıcı kent siyasasının belirlendiği önemli bir uğrak, yaratıcı kent politikalarına sahip olsalar dahi kentlerin bu alandaki başarı performansını doğrudan etkilemektedir. Jung-Ying Chang'ın (2018:4) işaret ettiği üzere söz konusu uğrak yaratıcı kent politikalarında devletin ya da kamu otoritelerinin sürece katılımı ile biçimlenmektedir. Chang

(2018:5), Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkelerinin "üzeri örtük" ya da "gizli" devlet müdahalelerine rağmen Asya ülkeleri için bu müdahalenin doğrudan merkezi hükümetlerin denetiminde gerçekleşen ve çoğu kez büyük ölçekli yatırımlarla biçimlendirilen bir süreci oluşturduğunu belirtir. Devletin yaratıcı kent politikalarındaki "gizli elinin", yaratıcı kentlerin inşa edilmesi ya da kentin belirli bölgelerinin yeniden değerlendirilmesinden, yaratıcı kent politikalarının bizatihi yönetici elit tarafından belirlenmesine ve hatta yaratıcı sınıfın "seçilmiş" temsilcilerinin yaratıcı kent politikalarının merkezi unsuru olarak konumlanmasına değin genişlemektedir. Bu doğrultuda, Susan Kerrigan ve Samuel Hutchinson'un (2016:117-118) bir sanayi kentinden yaratıcı bir kente doğru geçirdiği dönüşüm sürecini değerlendirdikleri Newcastle ilk müdahale biçimine dair bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Çelik fabrikasının kapanması ve büyük ölçekli işsizliğin ardından kentteki sanatçıların desteği ile terk edilen fabrikanın arazisine yerel sanatçıların atölyelerinin ve küçük ölçekli stüdyoların geçmesi, bu süreç içerisinde belediyenin kısmi vergi olanakları ve boş mekânın kullanılma izni dışında herhangi bir yatırım gerçekleştirilmemesi ilk sürecin anlamlı bir örneğini oluşturmaktadır. Jung Ying Chang'ın sınıflandırmasında yer alan açık devlet müdahaleleri ise daha çok Asya ülkelerinde güçlü devlet siyasasının bir yansıması olarak görülmektedir. Chang'ın belirlediği üzere (2018:8), Çin Halk Cumhuriyetleri'nde Pekin kentinin çağdaş sanatlar için "artistik kentleşme" siyasası içerisinde öne çıkartılması açık bir devlet politikasının sonuçlarını yansıtmaktadır. Pekin'in yanı sıra Changwook Kim (2017a: 313) Güney Kore'den Seul ve Japonya'dan Yokohama kentlerinin açık bir devlet politikasının tepeden inmece politikalarının sonuçlarını yansıttığını ancak sonuçta yaratıcı sanatların ve kent tasarımının ağır kayıplarla karşılaştığını ancak bir "ayaküstü yemek" kültürünün egemenliğini kurduğunu belirtir. Devletin yaratıcı kent politikalarındaki ikinci yaklaşımı sıklıkla eleştirilmektedir. Bununla birlikte; yaratıcı kent politikalarında farklı yönetim modellerinin de olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, bu çalışmanın odağında yer alan Ankara'nın bir bakıma ileri teknoloji ve bilgi toplumu dönüşümlerine açık bir kent olarak öne çıkması nedeni ile tartışmanın bir sonraki alt bölümünden itibaren yaratıcı kent siyasası ile bilgi toplumu dönüşüm sürecinin bütüncül bir anlatı içerisinde değerlendirilmesi anlamlı olacaktır. Lin Zhongxuan'ın (2017:1-2) belirttiği üzere, 1990'lı yılların tanık olduğu gibi, kapitalizmin yeni uğrağı içerisinde bilginin bir üretici güç haline gelmesi, yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi ile bilişsel kapitalizmin nasıl da iç içe geçtiğini üstelik ilk egemen siyasa belgelerinden itibaren görünür kılmaktadır⁹.

⁹ David Hesmondhalgh, Kate Oakley, David Lee ve Melissa Nisbett'in (2015: 55-58), ortak çalışmalarında da vurguladıkları üzere Avustralya'nın kültür ve yaratıcı endüstrileri politikası, **Creative Nations**, bir kültür politikası olduğu kadar eş zamanlı

olarak bir ekonomi politikası olarak da dikkat çekmektedir. İngiltere ise, İşçi Partisi iktidarı döneminde Kültür, Medya ve Spor Genel Müdürlüğü (DCMS) eliyle 1998 yılında öncelikle **Creative Industries Task Force** oluşturulmuş ve ardından 2001

7. Yaratıcı Kültür Endüstrileri Ekosistemi İçerisinde Ankara İçin Alternatif Yönetişim Önerileri

Küresel yönetim örneklerinden farklı olarak, Türkiye'nin yaratıcı kültür endüstrileri ile özellikle yaratıcı kentlere dair "planlanmış" ve ayırt edilebilir bir politikasının olduğunu söyleyebilmek için henüz oldukça erken olsa da kamu politikalarında sınırlı bir ilginin oluştuğunu gözlemleyebilmek mümkündür. Bu alt kısım içerisinde Türkiye'de egemen siyasa içerisinde yaratıcı kültür endüstrilerinin nasıl yer aldığı tartışılacak daha da önemlisi çalışmanın sonuç bölümünde değerlendirileceği üzere alternatif yönetim alanlarının bütüncül bir strateji içerisinde nasıl yer bulabileceği sorgulanacaktır. Gerçekten de, Kalkınma Bakanlığı'nın 10. Kalkınma Planı, 964. Maddesinde, yer alan aşağıdaki ifadelerin dışında yaratıcı endüstri söyleminin, en azından bir terim olarak, geçtiği başka bir ifadenin yer aldığı söylenemez. Türkiye'nin egemen siyasası içerisinde yaratıcı kültür endüstrilerine dair söylem ise şöyle yer almaktadır: "Kentsel dönüşüm projelerinde yenilikçi ve katma değer yaratan sektörleri, yaratıcı endüstriler ile yüksek teknolojili ve çevreye duyarlı üretimi destekleyen uygulamalara öncelik verilecektir" (Kalkınma Bakanlığı, 2013:148). Ancak Türkiye'nin böylesi bir "öncelik verme" sürecinin nasıl gerçekleştirileceği ve daha da önemlisi söz konusu yaratıcı kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde öncelikli alanların, stratejilerin ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin nasıl belirlenebileceği henüz belirgin değildir.

Ulusal Kalkınma Planlarının yanı sıra egemen siyasa içerisinde Türkiye'de kentlerin "yaratıcı" kentlere dönüşüm stratejileri ve programlarının bir diğer kaynağı ise, kentlerin Kalkınma Ajansları tarafından geliştirilen, "Bölgesel Kalkınma Planları"dır". Bununla birlikte, Ankara Kalkınma Ajansı'nın çalışmanın önceki kısımlarında yer verildiği üzere en azından ulusal kalkınma planı çerçevesinde uyumlu bir gelişim sürecine yer verilmediği hatta tartışma gündemine dahi alınmadığı belirtilmelidir. Ankara Bölgesel Kalkınma "stratejisinin" aksine, İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan "2014-2020 İstanbul Bölge Planı", daha büyük ölçekteki Onuncu Ulusal Kalkınma Planına doğrudan atıf yapmaktadır (<http://www.istka.org.tr>, 2014:39). İstanbul Bölgesel Kalkınma Planı içerisinde "yaratıcı ekonomi" ya da "sanayide dönüşüm", "bilgi toplumu kazanımlarının geliştirilmesi" ve "öncelikli alanların belirlenmesi" gibi yaratıcı kültür endüstrilerinin içerisinde yer edinebileceği bir ekosistemin kurulmasına yönelik bir söylem bulunmaktadır. Ancak, her iki

kalkınma planının yer verdiklerinden daha çok yer vermedikleri üzerinden okunması anlamlı olacaktır. Gerçekten de, Türkiye'de kentlerin yaratıcı kentlere dönüşüm sürecinde yeni politika ve strateji alanlarının geliştirilmesi tam da sözü edilen bütüncül ve sürdürülebilir kalkınma için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda yeni temel politika alanlarının aşağıdaki gibi geliştirilebileceği öne sürülebilir. i) yaratıcı kültür endüstrilerinin ihtiyaç duyduğu eğitim olanaklarının sağlanması ve yaygınlaştırılması. Örneğin, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile örnekleri küresel düzeyde görülen "kariyer merkezlerinin" kurulması ilk politika alanını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra; ii) kariyer merkezlerinin yanı sıra ön lisans ve lisans programlarının açılması. iii) yaratıcı kültür endüstrilerindeki girişimciliğin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması. iv) yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde kentlerin öncelikli alanlarının belirlenmesi ile girişimlerin finansal destek edinmesinin kolaylaştırılması. v) sürdürülebilir bir kalkınma için yaratıcı kültür endüstrilerinde kentlerin yapısal koşulları ve doğası ile uyumlu kümeleşmelerin belirginleştirilmesi, vi) kentlerin yalnızca belirli alanlarındaki yoğunlaşmalar yerine yaratıcı kültür endüstrilerinin kentlerin tamamına yayılması. vii) küresel rekabet için öncelikli alanların belirginleştirilmesi diğer politika uzamlarını meydana getirmektedir.

Türkiye'nin bir yandan Avrupa Birliği ile uzun dönemli ilişkisi, diğer yandan Birleşmiş Milletler'in kurucusu olduğu ilk on ülke arasında yer aldığı dikkate alındığında yaratıcı kentlere dönüşüm modellerinin dikkate alınabileceği örneklerin mevcut olduğu söylenmelidir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği'nin ilk eylem programına 2007 yılında başladığı ve henüz sürmekte olan "Yaratıcı Avrupa" Projesinin (<http://www.eacea.ec.europa.eu>, 2018:1), Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkileri dikkate alındığında özel bir olanak sunduğu düşünülebilirdi. Ancak, yukarıda da ele alındığı üzere, yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde önemli bir varlığa sahip olmasına rağmen Türkiye'nin söz konusu programdan, üstelik nerede ise bir gerçekçe dahi sunmaksızın, ayrılması toplumun geniş kesimlerinin dikkatini çekmiştir¹⁰.

Türkiye için, Avrupa Birliği siyasasının yanı sıra, yaratıcı şehirler ağı ve siyasalarını etkileyen önemli bir diğer kaynak ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) projeleridir.

yılında yeniden revize edilen **Creative Industries Mapping Document** belgesi hazırlanmıştır. Hesmondhalgh, Oakley, Lee ve Nisbett (2015: 55-58), İngiltere'nin egemen siyasası içerisinde yaratıcı endüstrilerin bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu dönüşüm süreçleri gündeminin içerisinde yer edindiğini belirtmekte ise de önemli bir diğer sürecin 1980'li yıllar boyunca neo liberal siyasa gündeminin belirlediği sanat ve kültür politikalarına bir tepkiyi yansıttığını belirtir. Bununla birlikte yazarlara göre, İngiltere için kültür ve yaratıcı endüstriler yalnızca bilgi toplumunun bir

uzantısı olarak değil bununla birlikte hatta daha da önemli olarak kamu politikalarının ayırt edici bir biçimi olarak da egemen siyasa içerisinde yer edinmiştir.

¹⁰ Gerçekten de; ilgili kurumlar tarafından böylesi bir ayrılığın nedenleri üzerine resmi bir duyuru yapılmamasına rağmen, Türkiye'nin Yaratıcı Avrupa Projesinden çekilmesi toplumun geniş kesimlerinde Avrupa sanat ve kültür desteklerine yüz çeviren bir ülke olarak geniş bir biçimde eleştirilmiştir (<http://www.cumhuriyet.com.tr>, 2016).

UNESCO'nun, kültür ve yaratıcı endüstrileri doğrudan işaretlemese de, bu doğrultudaki bir diğer önemli projesi ise "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" ya da yaygın ifadesi ile "2015 sonrası Gündemi" (<http://en.unesco.org>, 2019:1) olarak dikkat çekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde; kültürün sürdürülebilir bir gelişme içerisindeki konumunu güçlendirmeyi amaçlayan söz konusu siyasa gündemi, Türkiye'nin yaratıcı endüstriler ve yaratıcı şehirler alanındaki varlığının belirginleştirilmesi için önem taşımaktadır.

8. Sonuç

Yaratıcı ekosistem içerisinde kentler tam da yaratıcı endüstrilerin ihtiyaç duyduğu "yaratıcılık", "yetenek" ve "fikri hakların kullanılması" temelindeki insani sermayeyi endüstri ile buluştururken yukarıda sözü edildiği üzere yaratıcı endüstrilerin gelişebilmesi için kamu yönetim modellerine belki de en çok ihtiyaç duyan uzamları oluşturmaktadır. Gerçekten de, kültür ve yaratıcı endüstrilerle söz konusu endüstrileri geliştirme potansiyeline sahip olan "yaratıcı sınıfın" ortak bir uzam içerisinde buluşturulabilmesi ancak kapsamlı bir siyasanın belirlenmesi ile mümkün olabilecektir. Bir mikro deneyim alanı olarak Ankara'yı yaratıcı ve kültür endüstrileri ekosistemi içerisinde olanaklar, sorunlar ve potansiyeller olmak üzere üç temel eksen içerisinde değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmanın tam da bu bağlamda alternatif bir dizi yönetim önerisi geliştirmesi anlamlı olacaktır. O denli ki, yaratıcı bir kent statüsünü kazanarak gerek Türkiye ekonomisinin yanı sıra sanat ve kültürene katkı sunabilme potansiyelinin geliştirilmesi gerekse sahip olduğu olanakları ile birlikte kentin yaşam olanaklarının yükselmesi ile birlikte küresel bir kent markası statüsü kazanabilmesi için Ankara'nın değerlendirilmesi, en azından, tartışılması anlamlı olacaktır. Bununla birlikte, Ankara'nın en azından yerel yönetimler eliyle güçlendirilmesi gereken projelere ihtiyaç duyduğu açıktır. O denli ki, bu çalışmanın yukarıdaki kısımlarında alıntılanan Ankara Kalkınma Ajansı'nın "Bölge Planı" dışında araştırmacıların ulaşabileceği Ankara'ya dair tutarlı ve bütüncül bir verinin nerede ise olmaması söz konusu ihtiyacı belirginleştirmektedir. Gerçekten de, örneğin bu çalışma devam ederken Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin diğer alanlarda kurmuş olduğu "sektör meclislerinin" yaratıcı kültür endüstrilerine doğru genişleyeceği öngörülmekte iken (<http://www.tobb.org.tr>, 2019:1) söz konusu Sektör Meclisi'nin yapısı ve bileşenlerinin açık olarak belirlenmediği söylenmelidir. O denli ki, Türkiye Odalar Borsalar Birliği'nin söz konusu Meclisi ancak "kâğıt üzerinde kurulu" olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Türkiye'de örnekleri küresel ölçekte görülen "yaratıcı endüstriler kent meclisleri" ya da benzeri yapıların olmadığı belirtilmelidir. Öyle ki, bu çalışmanın değerlendirme aşamaları sürerken, İstanbul dışında, yerel seçimlerin sonuçlanmış olmasına rağmen yaratıcı şehir politikalarının henüz kamu politikalarının odağında

yer almanın oldukça dışında kalmış olması yukarıda ifade edilen "geç kalmışlığı" görünür kılmaktadır. Kaldı ki, yaratıcı kültür endüstrileri bileşenleri içerisinde araştırmacıların bütüncül tartışmalarla beslenen alan araştırmalarına ihtiyaç duyulurken genel düzeyde Türkiye bağlamında özelinde de kentler bağlamında yapılan çalışmaları önemli ölçüde engelleyen diğer unsurlara en azından değinilmesi anlamlı olacaktır. Gerçekten de, söz konusu ekosistem içerisinde "derinlemesine araştırmalar" beklenirken bir araştırmacının sınırlı olanakları ile gerçekleştirilmesi mümkün olmayan, örneğin Türkiye'de yaratıcı sınıf ve yaratıcı kültür endüstrilerindeki bileşenlerinin dağılımı gibi, "hiç değilse" bir raporun dahi olmaması çalışmaların kendi içerisindeki "derinliğini" en azından zedelemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de yaratıcı kültür endüstrilerinin ülke ekonomisi ve istihdamına yaptığı somut katkı dikkate alındığında söz konusu ekosistemin genişleyen bir araştırma dikkatinin odağında yer edindiği söylenmelidir. Gerçekten de, Ankara'da bir vakıf üniversitesi eliyle "yaratıcı kültür endüstrileri araştırma merkezlerinin" ve benzerlerinin kurulmasının en azından bu çalışma için anlamlı olarak kabul edildiği belirtilmelidir. Ankara'da araştırmacılar için bu doğrultudaki bir diğer çalışmayı ise Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi hakemli akademik dergisinin, Moment Dergi (<http://www.momentjournal.org>), "yaratıcı endüstriler ve yaratıcı emek özel sayısının" oluşturduğu ancak Türkiye için yeni oluşan alan yazınının henüz kendisine özgü geleneğini kuramadığı belirtilmelidir. Bu doğrultuda Ankara'da yaratıcı kültür endüstrileri ve bileşenleri için bir dizi yönetim önerisinin gerçekleştirilmesi anlamlı olacaktır.

Türkiye'nin siyasal merkezi, olarak Ankara'nın; bütün bir ülkenin kültürel hafıza kaynağı olarak ele alınması bu doğrultuda çalışmanın ilk önerisini oluşturmaktadır. Kültür ve yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde düşünüldüğünde Ankara'nın bir bakıma Cumhuriyetin ev sahibi olmasına rağmen sanat ve kültür bileşenlerinin henüz geliştirilmesi gerektiği belirtilmelidir. Yaratıcı endüstrilerin alt bileşenleri içerisinde ele alındığında Ankara'nın yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri desteğinde artırılmış gerçeklik olanakları ile güçlendirilmiş müzelere sahip olmaması, Kurtuluş Savaşı'na tanıklık eden tarihsel hafızası içerisinde küresel düzeyde örnekleri görülen film ve televizyon platolarına sahip olmaması, en azından bu çalışma içerisinde, önemli sorun alanı olarak düşünülmektedir. Bunun gibi, kültürel endüstrilerin önemli bir bileşeni olarak geniş ölçekli gösteri ve sanat merkezlerinin güçlendirilmesi gerektiği açıktır. Öte yandan, yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde, Ankara'nın yerel markalarının yeni enformasyon teknolojileri ile güçlendirilerek küresel markalara dönüştürülebilmesi ve yanı sıra bu alanda yenilikçi uygulamaların teşvik edilmesi yoluyla kentin kültürel değerlerinin korunabilmesinin önemli olduğu

belirtilmelidir. Ankara'nın kültür endüstrilerinde İstanbul ve İzmir'in ardından ancak üçüncü olabilmesi bu anlamda gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar için de yol gösterici bir niteliktedir.

Yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde bir diğer önemli sorun ve Ankara özelinde düşünüldüğünde olanak alanı ise, yaratıcı ekosistemin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün oluşturulmasıdır. Bununla birlikte, yaratıcı insan gücünün oluşturulabilmesi üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, sanayi bölgeleri ve teknoloji geliştirme bölgelerinin ortak çalışmaları ile ortak araştırma projelerinin geliştirilmesi üzerinden desteklenmelidir. Bu doğrultuda, geniş katılımlı kültür ve yaratıcı endüstriler lisans programlarının yanı sıra sürekli eğitim merkezleri ile toplumun geniş kesimlerine yönelik "sosyal yenilikçilik" merkezlerinin kurulması yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde yeni uygulamaların ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için önem taşımaktadır.

Yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde bir diğer çalışmanın ise, örnekleri küresel düzeyde görülen, kent meclisleri ya da konseyleri içerisinde geniş katılımlı bir temsiline sağlanmasıdır. Üniversitelerden araştırmacıların, kamu kurum ve kuruluşlarından uzmanların, sanayi ve ticaret odalarının ilgili birimlerinde görev alan geniş katılımlı bir alt konseyin oluşturulması bu bağlamda önerilmektedir. Bölgelerin yaratıcı ekosistem içerisindeki temel ihtiyaçlarının ve olanaklarının belirlenmesi, bölgelerin öncelikli olarak yaratıcı kent bileşenlerine dönüştürülmesi için mikro stratejilerin geliştirilmesi kentin potansiyelinin değerlendirilmesi adına önem taşımaktadır.

Ankara'nın kültür ve yaratıcı ekosistemi içerisinde, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin bu doğrultuda da ileri teknolojinin uygulanması yönünde belirli bir gücünün olduğu çalışma içerisinde belirtilmişti. Ancak, Ankara'nın üniversiteler, teknoloji geliştirme ve organize sanayi bölgelerinin yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinden daha fazla yararlanmasını teşvik eden araştırma olanaklarının sunulduğu "yaratıcı endüstriler bilimsel araştırma koordinasyon merkezlerinin" oluşturulması yenilikçi fikirlerin var olan sanayi ve teknoloji alt yapısının güçlendirilmesi için önemli olduğu bu çalışma içerisinde düşünülmektedir.

Yaratıcı endüstriler ekosistemi içerisinde bir diğer sorun alanı ise, sözü edilen endüstrilerin ilerlemesini görünür kılabilecek verilerin hazırlanması ile güncellenmesi olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, "yaratıcı endüstriler veri izleme merkezlerinin" kurulması araştırmacılar için yeni araştırma çalışmalarını geliştirebilecekleri olanakları sunma potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda Ankara; var olan potansiyeli ve olanaklarıyla dikkat çekmektedir ancak daha da geç olmadan, yaratıcı bir kente dönüşebilmek için üzerinde çalışmaya değer bir kenti oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Baum, T. (2018). "Changing Employment Dynamics Within the Creative City: Exploring the Role of Ordinary People Within the Changing City Landscape". **Economic and Industrial Democracy**. 1-21.
- Campbell, P. , O'Brien, D. , Taylor, M. (2018). "Cultural Engagement and the Economic Performance of the Cultural and Creative Industries: An Occupational Critique". **Sociology**. 1-21.
- Chang, J. Y. (2018). "State Participation and Artistic Autonomy in Creative City Making". **Environment and Planning**. Vol: 0(0). 1-18.
- Demir, O. (2018). "Looking Forward for İstanbul's Creative Economy Ecosystem". **Creative Industries Journal**. Vol: 11(1). 87-101.
- Department of Culture, Media and Sport (2001). "Creative Industries Mapping Document, 2001". <http://www.creativitycultureeducation.org>. Erişim Tarihi: 22.01.2018.
- Ekdi, F. P ve Çıracı, H. (2015). "Cultural/Creative Industries in Istanbul: Beyoğlu Case". **A/Z Vol: 12(1)**. 67-82.
- European Commission (2010). "Ex-Post Evaluation of 2010 European Capitals of Culture: Final Report for the European Commission DG Education and Culture". <https://ec.europa.eu>. Erişim Tarihi: 4.02.2019.
- European Commission. (2018). "The Cultural and Creative Cities Monitor". <https://www.composite-indicators.jcr.ec.europa.eu>. Erişim Tarihi: 15.02.2019.
- Flew, T. (2012). "Creative Suburbia: Rethinking Urban Cultural Policy-the Australian Case". **International Journal of Cultural Studies**. Vol: 15(3). 231-246.
- Flew, T. (2013). **Creative Industries: Culture and Policy**. London, New York, Thousand Oaks: Sage Publication.
- Florida, R. (2014). **The Rise of Creative Class: Revisited**. New York: Basic Books.
- Güran, M.C ve Seçilmiş, İ.E (2013). *Ankara Kültür Ekonomisi: Sektörel Büyüklüklerin Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Hartley, J., Potts, J., Cunningham, S., Flew, T., Keane, M., Banks, J. (2018). **Yaratıcı Endüstrilerde Temel Kavramlar**. Ankara: Başkent Üniversitesi Yakem Yayınları-1.
- Hesmondhalgh, D. , Oakley, K. , Lee, D. , Nisbett, M. (2015). **Culture, Economy and Politics: The Case of New Labour**. London: Palgrave and Macmillan Publications.

- <http://www.ec.europa.eu> (2018). "Creative Europe". Erişim Tarihi: 10.09.2018. Erişim Saati: 13:51.
- <http://www.ankara.gov.tr> (2017). "İstatistiklerle Ankara 2017". Erişim Tarihi: 11.10.2017. Erişim Saati: 10:35.
- <http://www.ankara.org.tr> (2013). "2014-2023 Ankara Bölge Planı". Erişim Tarihi: 12.10.2018. Erişim Saati: 18:37.
- <http://www.bbc.com> (2010). "2010 Avrupa Kültür Başkentleri". Erişim Tarihi: 8.10.2018. Erişim Saati: 19:39.
- <http://www.cumhuriyet.com.tr> (2016). "Kültür Sanatsa At Çöpe... Türkiye, Avrupa'nın Kültür ve Sanat Desteğine Sırt Çevirdi". Erişim Tarihi: 11.06.2019. Erişim Saati: 18:53.
- <http://www.ec.europa.eu>. (2018). "Culture in Cities and Regions". Erişim Tarihi: 30.09.2018. Erişim Saati: 19:26.
- <http://www.ec.europa.eu>. (2018). "The Cultural and Creative Monitor: 2017 Edition European Commission". Erişim Tarihi: 01.10.2018. Erişim Saati: 10:24.
- <http://www.ec.europa.eu/culture> (2012). "Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economical Social Committee and the Committee of the Regions. Promoting Cultural and Creative Sectors for Growth and Jobs in the EU". Brussels: COM 537". Erişim Tarihi: 31.01.2018. Erişim Saati: 14:15.
- <http://www.en.unesco.org> (2018). "Unesco and Sustainable Development Goals". Erişim Tarihi: 10.09.2018. Erişim Saati: 13:55.
- <http://www.en.unesco.org>. (2018). "Creative Cities Network". Erişim Tarihi: 1.10.2018. Erişim Saati: 19:11.
- <http://www.keanet.eu> (2009). "The Impact of Culture on Creativity: A Study Prepared for the European Commission Directorate-General for Education and Culture". Erişim Tarihi: 25.11.2017. Erişim Saati: 19:21.
- <http://www.milliyet.com.tr> (2017). "İstanbul, Hatay ve Kütahya Unesco Yaratıcı Şehirler Ağına Katıldı". Erişim Tarihi: 10.09.2018. Erişim Saati: 17:42.
- <http://www.momentjournal.org> (2018). "Yaratıcı Endüstriler ve Yaratıcı Emek". Erişim Tarihi: 11.06.2019. Erişim Saati: 19:18.
- <http://www.tobb.org.tr> (2019). "Türkiye Sektör Meclisleri Listesi". Erişim Tarihi : 5.03.2019.
- <http://www.tuik.gov.tr> (2017). "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri". Erişim Tarihi: 11.10.2018. Erişim Saati: 10:34.
- <http://www.unctad.org> (2008). *Creative Industry Report 2008: The Challenge of Assessing the Creative Economy*. *Towards Informed Policy-Making*. Erişim Tarihi: 31. 01. 2018. Erişim Saati: 14:01.
- <http://www.wipo.org> (2018). "The Economic Performance of Copyright Based Industries". Erişim Tarihi: 31.01.2018. Erişim Tarihi: 13:47.
- <http://www.worldcreative.org> (2017). "Cultural Times: The First Global Map of Cultural and Creative Industries". Erişim Tarihi:24.09.2018. Erişim Saati: 10:29.
- Huws, U. (2018). "Sabit, Gezgin veya Bölüntülü: 21. Yüzyıl Kentinde İş, Kimlik ve İşbölümünün Mekânsal Görünümü". **Küresel Dijital Ekonomide Emek**. Haz: Ursula Huws. Çev: Cemre Şenesen. İstanbul: Yordam Kitapları.
- İstanbul Kalkınma Ajansı (2014). "2014-2023 İstanbul Bölge Planı". <http://www.istka.org.tr>. Erişim Tarihi: 19.02.2019.
- İŞKUR (2018). "2018 İşgücü Piyasası Araştırma Raporu". <http://www.media.iskur.gov.tr>. Erişim Tarihi: 14.02.2018.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). **Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018**. <http://www.kalkinma.gov.tr>. Erişim Tarihi: 19.02.2019.
- Kerrigan, S. , Hutchinson, S. (2016). "Regional Creative Industries: Transforming the Stoll City into a Creative City in Newcastle, Australia". **Creative Industries Journal**. Vol: 9(2).116-129.
- Kim, C. (2017a). "Locating Creative City Policy in East Asia: Neoliberalism, Developmental State and Assemblage of East-Asian Cities". **International Journal of Cultural Policy**. Vol: **23(3)**. 312-330.
- Kim, C. (2017b). "The Political Subjectivization of Korean Creative Workers: Working and Living as Urban Precariat in Creative City Seul". **International Journal of Cultural Policy**. 1-13.
- Landry, C. (2008). **The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators**. Newsoul: Comedia Publishing.
- Lazeretti, L, Capone, F ve Seçilmiş, İ. E (2014). "Türkiye'de Yaratıcı ve Kültürel Sektörlerin Yapısı". **Maliye Dergisi**. Sayı: **166**. Ocak Haziran 2014. 195-220.
- Pratt, C A. (2008). "Creative Cities: The Cultural Industries and the Creative Class". **Geografiska Annaler: Series B, Human Geography**. Vol: **90(2)**. 107-117.
- Rauning, G. (2007). "Kitlelerin Aldatılışı Olarak Yaratıcı Endüstriler". Çev: Elçin Gen. <http://www.eipcp.net>. Erişim Tarihi: 17.09.2018. Erişim Saati: 20:04.
- Şahin, M.T, Yılmaz, M., Varol, Ç. (2018). "Ankara Metropolitan Alanında Bilgi Yoğun İş Hizmeti

Faaliyetlerinin Lokasyon Tercihleri”. **Ankara Araştırmaları Dergisi. Vol:** 6(2).127-144.

Thiel, J. (2017). “Creative Cities and the Reflewivity of the Urban Creative Economy”. **European Urban and Regional Studies. Vol: 24(1).** 21-34.

UNCTAD (2018). **Creative Economy Outlook: Trends in International Trade in Creative Industries 2002-2015. Country Profiles. 2005-2014.** Paris: Unesco Publication.

UNCTAD. (2016). “Creative Economy Outlook and Country Profiles: Trends in International Trade in Creative Industries”. United Nations Conference of Trade and Development.

UNESCO (2019). “Culture for Sustainable Development”. Erişim Tarihi: 19.02.2019.

Welters, R. , Daniel, R. , Fleischmann, K. (2018). “Creative Industries in a Regional City: How Much Work is Lost to Rivals Based Elsewhere”. **Local Economy. Vol:** 33(1). 63-84.

Zhongxuan, L. (2017). “Paradoxial Empowerment and Exploitation: Virtual Ethnography on Internet Immaterial Labour in Macao”. **Journal of Creative Communications. Vol: 13(1).** 1-16.